

Stenåldersboplatser och torp i Kvarsebo

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Kvarsebo 35:1, 36:1, 49:1, 57:1, 107:1, 121:1 och 125:1
Östkind's häradsallmanning S:1, Kvarsebo 5:4, Östankärr 1:5–6,
Laggarmålen 1:1 och Finnkärr 1:1
Kvarsebo socken
Norrköpings kommun
Östergötland

Josefina Kennebjörk

Stenåldersboplatser och torp i Kvarsebo

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Kvarsebo 35:1, 36:1, 49:1, 57:1, 107:1, 121:1 och 125:1
Östkind's häradsallmänning S:1, Kvarsebo 5:4, Östankärr 1:5–6, Laggarmålen 1:1 och Finnkärr 1:1

Kvarsebo socken
Norrköpings kommun
Östergötland

Josefina Kennebjörk

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslag: Utsikt över stenåldersboplatsen Kvarsebo 155, med den efter utgrävning påträffade anläggningen synlig i förgrunden. Foto från nordväst av Josefina Kennebjörk.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 683045.

ISBN 978-91-7453-611-9

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö.	5
Kvarsebo	7
Kvarsebo 18:1	7
Kvarsebo 35:1	7
Kvarsebo 36:1	7
Kvarsebo 57:1	7
Kvarsebo 107:1	8
Smedskärr	8
Kvarsebo 50:1	8
Kvarsebo 49:1	8
Kvarsebo 121:1	8
Målsättning och metod	9
Undersökningsresultat	9
Kvarsebo	9
Kvarsebo 35:1	9
Kvarsebo 57:1 och Kvarsebo 150	12
Kvarsebo 36:1, Kvarsebo 153 och Kvarsebo 154.	12
Kvarsebo 107:1, Kvarsebo 155 och Kvarsebo 156.	13
Kvarsebo 18:1	15
Smedskärr	15
Kvarsebo 50:1	15
Kvarsebo 49:1	15
Kvarsebo 121:1 och Kvarsebo 152	15
Kvarsebo 151	16
Tolkning och utvärdering	17
Referenser	19
Kart- och arkivmaterial.	19
Tekniska och administrativa uppgifter	20
Bilagor	21
Bilaga 1. Schakttabell	21
Bilaga 2. Fyndtabell.	22
Bilaga 3. Vedartsanalyser	23
Bilaga 4. ¹⁴ C-analyser.	25

Figur 1. Undersökningsområdets lägen markerade med blått. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under fyra dagar i november 2016 utfört en schaktningsövervakning i Kvarsebo och Smedskärr i Kvarsebo socken, Norrköpings kommun. Beställare av uppdraget var Vattenfall Eldistribution AB som skulle gräva en elledning genom området. Uppdraget utfördes enligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

Den berörda sträckan för schaktningsövervakningen var cirka 475 meter lång och berörde åtta sedan tidigare registrerade fornlämningar – Kvarsebo 18:1, 35:1, 36:1, 49:1, 50:1, 57:1, 107:1 och 121:1. Fornlämningarna som berördes utgjordes av ett torp och en prästgård, en stenåldersboplats samt fem fyndplatser för lösfynd från stenåldern. Schaktningsövervakningen resulterade i sju nya fornlämningar i form av fyndplatser med fynd från stenåldern (Kvarsebo 150 och 152–156). Dessutom påträffades ett torp från första halvan av 1800-talet (Kvarsebo 151). Vid inrapporteringen till Fornminnesregistret (FMIS) uppmärksammades det även att fynden från stenåldersboplatsen Kvarsebo 121:1 idag anses för fåtaliga för att klassificera lämningen som boplats och därför har den klassificerats om till fyndplats. Fynden från platsen utgörs av en kvarts-kärna samt fyra kvartsavslag.

Inledning

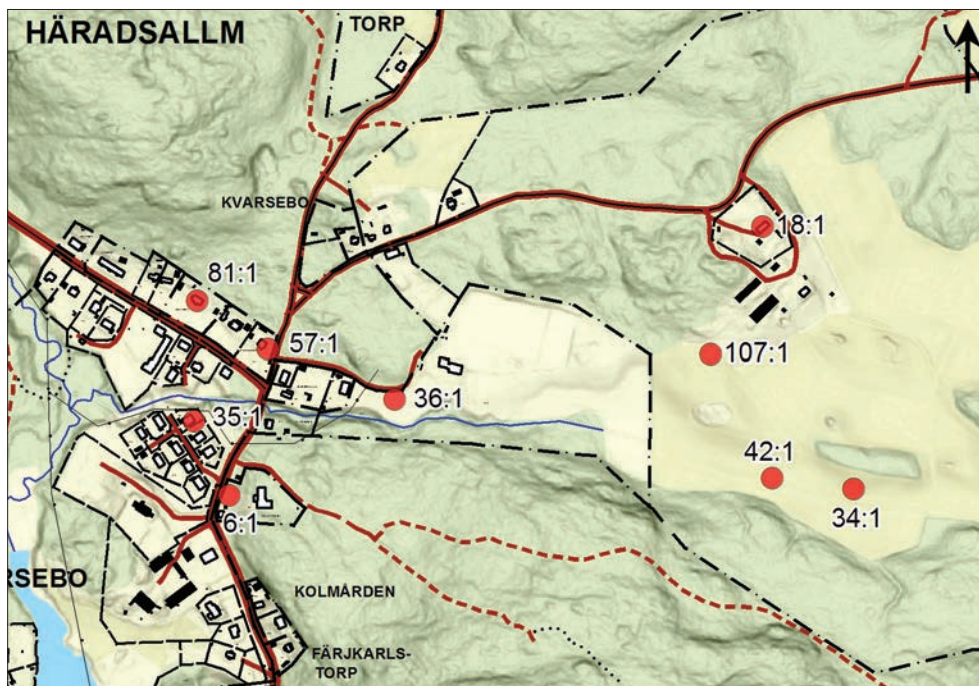
Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utförde under fyra dagar, den 11, 14–15 och 30 november 2016, en schaktningsövervakning i Kvarsebo och Smedskärr i Kvarsebo socken, Norrköpings kommun, Östergötland. Arbetet föranleddes av att Vattenfall Eldistribution AB skulle gräva en elledning genom området. Uppdraget genomfördes enligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland (dnr 431-10298-16), daterat 2016-12-22.

Beslutet om att en schaktningsövervakning skulle utföras var beroende av att det utmed den aktuella ledningssträckan fanns åtta sedan tidigare registrerade fornlämningar i området. I två fall berördes lämningar från efterreformatorisk tid i form av ett torp bestående av en husgrund, en uthusgrund och en brunn (Kvarsebo 50:1), samt en prästgård från 1810 (Kvarsebo 18:1). Resterande berörda fornlämningar utgjordes av en stenåldersboplats (Kvarsebo 121:1) och fem fyndplatser med fynd från stenåldern (Kvarsebo 35:1, 36:1, 49:1, 57:1 och 107:1).

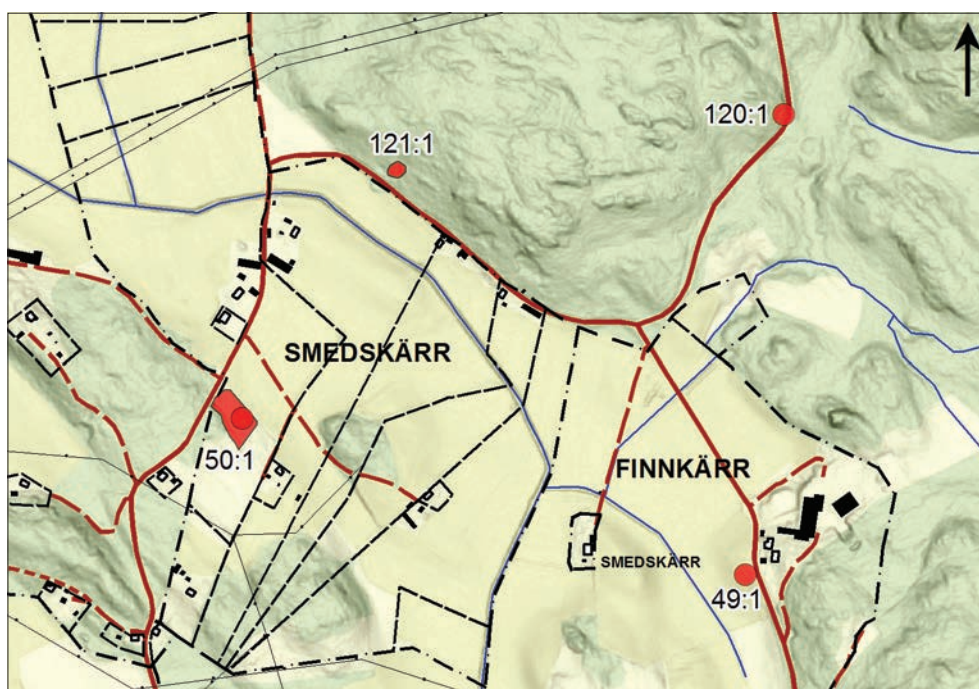
Topografi och fornlämningsmiljö

Kvarsebo är beläget inom Kolmårdenområdet utmed Bråvikens norra kust. Smedskärr ligger något längre in från kusten nordost om Kvarsebo (figur 1). Kolmårdenområdet är känt för sina många stenålderslämningar. Det aktuella schaktningsarbetet berörde sex fyndplatser och en boplats från stenåldern. Stenålderslämningarna ligger på nivåer mellan 40 och 45 meter över havet (Kvarsebo 35:1, 36:1 och 57:1) respektive 50 och 55 meter över havet (Kvarsebo 49:1 och 107:1). Stenåldersboplatsen Kvarsebo 121:1, den nordligast berörda lämningen, ligger dock något högre och på nivåer mellan 55 och 65 meter över havet (figur 2–3).

Samtliga stenålderslämningar ligger på nivåer över havet som gör att de kan förväntas vara mesolitiska, något som även avsaknaden av keramik talar för. Boplatserna har alla varit strandbundna under tiden då de utnyttjats.

Figur 2. Sedan tidigare registrerade fornlämningar i området i och kring Kvarsebo i Kvarsebo socken. Fornlämningar markerade med rött. Utdrag ur Fastighetskartan. I bakgrunden syns en terrängskuggning över området. Skala 1:10 000.

Figur 3. Sedan tidigare registrerade fornlämningar i området i och kring Smedskärr i Kvarsebo socken. Fornlämningar markerade med rött. Utdrag ur Fastighetskartan. I bakgrunden syns en terrängskuggning över området. Skala 1:10 000.

Kvarsebo

Kvarsebo 18:1

Prästgård bestående av ett knuttimrat tvåvåningshus med utanpåliggande panel. Ingångar i sydväst och sydost. Huset är 16 meter långt och 9 meter brett och orienterat i nordost-sydvästlig riktning. Enligt 1947 års inventering är prästgården från 1810. Prästgården avbildas dock på en äldre karta från 1710 över Östankärr (LMS D56-58:1). Byggnaden utgör idag en privat bostad.

Kvarsebo 35:1

Fyndplats för en bultad, håleggad trindyxa. Yxan påträffades i tomtmark inom fastigheten Kvarsebo 5:8. Yxan återfanns på den södra sidan om den bäck som rinner i öst-västlig riktning genom Kvarsebo. Idag är vattnet i bäcken mycket lågt, men vattendraget har tidigare varit betydligt större och den fåra som ån har skapat är cirka 25–30 meter bred och cirka 5 meter bred (figur 4).

Figur 4. Bäckfåran som rinner intill Kvarsebo 35:1, fyndplatsen för stenyxan. Fyndet gjordes vid det gula huset till vänster i bild. Foto från öster av Joseфина Kennebjörk.

Kvarsebo 36:1

Fyndplats för en bultad trindyxa. Yxan hittades i åkermark strax norr om den bäck som idag rinner i öst-västlig riktning genom Kvarsebo. Cirka 15 meter norr om fyndplatsen går idag en liten grusväg. Norr om grusvägen finns ett höjdparti med berg och storblockig morän och i området strax nedanför höjdpartiet, åt söder och sydost, sluttar marken svagt åt söder. Undergrunden består av sand. Området utgör ett mycket lämpligt läge för en stenåldersboplats.

Kvarsebo 57:1

Fyndplats för en stenyxa. Yxan hittades på tomtmark som idag är bebyggd och bevuxen med främst gräs. Området sluttar svagt åt söder och sydväst. Norr och nordost om platsen finns ett höjdläge med större stenblock och berg som idag är skogbevuxet. Marken består av sand. Yxan har påträffats inom fastigheten Färjkarlstorp 1:2, men enligt uppgift från ägaren till den intilliggande tomten Färjkarlstorp 1:7 har ett bearbetat stenmaterial påträffats även på hans tomt. Sannolikt har här legat en stenåldersboplats.

Kvarsebo 107:1

Fyndplats för ett stenredskap med ränna, möjligen ett nätsänke, samt tre kvartsavslag. Fynden hittades i en sandig åker på en förhöjd udde i svag sydostsluttning ner mot flack åkerbassäng. Norr om fyndplatsen höjer sig marken med berg och stora stenblock.

Smedskärr

Kvarsebo 50:1

Torp bestående av en husgrund, en uthusgrund och en brunn. Tomten är cirka 60 meter lång och 40 meter bred och orienterad i nordväst–sydostlig riktning. Husgrunden är 7 meter lång och 5 meter bred och består av en stensockel som är 0,1–0,3 meter hög. Stenarna är 0,2–0,4 meter stora. I norra hörnet finns en rest av en skorstensstock. Torpet ligger i svagt nordvästsluttande ler- och grusmark med berg i dagen. Idag utgörs området av hagmark.

Kvarsebo 49:1

Fyndplats för en stenyxa. Yxan påträffades i åkermark strax sydväst om gården Finnkärr. Området utgör en svag förhöjning med sluttning åt söder, sydost och väster. Läget är mycket lämpligt som ett boplatsläge från stenåldern.

Kvarsebo 121:1

Stenåldersboplats med fynd av en kvartskärna och fyra kvartsavslag. Inga synliga anläggningar. Boplatsytan är 25 meter lång och 20 meter bred i nordost–sydvästlig riktning. Boplatsläget ligger i en brant sydsluttning med rikligt med större stenblock och mindre stenar och grus (figur 5). Norr och öster om boplatsen kommer berg i dagen som på ett naturligt sätt avgränsar området inom vilket stenåldersfynd kan förväntas.

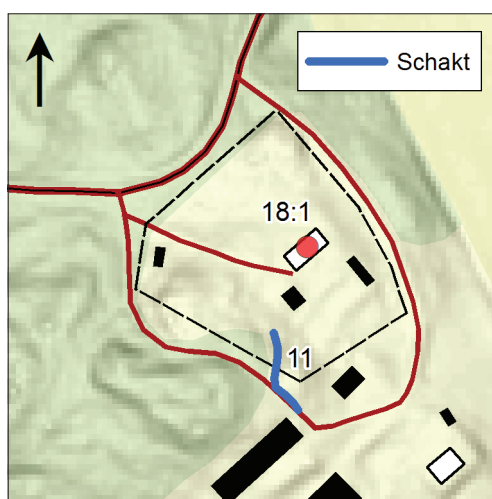
Figur 5. Läget för Kvarsebo 121:1. Foto från sydväst av Josefina Kennebjörk.

Målsättning och metod

Syftet med schaktningsövervakningen var att tillse att fornlämningar berördes i så liten utsträckning som möjligt. De lämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras.

Schakten grävdes med maskin ner till önskat djup, vilket vanligen uppgick till cirka 0,6–0,8 meter. Schaktens bredd varierade vanligen mellan 0,4 och 0,6 meter. De jordmassor som togs upp ur schakten hackades igenom med fyllhammare och påträffade fynd tillvaratogs. Vid lågprioriterade områden gjordes endast en efterkontroll av schakten. Arbetet dokumenterades fortlöpande genom fotografering och schakten beskrevs med text. Schakt, anläggningar och fynd mättes in med handburen GPS och en grundläggande genomgång och registrering av fynden har utförts. Anläggningar mättes in som punkter och beskrevs i plan varefter halva anläggningen grävdes ut och profilen dokumenterades genom fotografering. Därefter grävdes återstående halva bort.

För att datera lämningarna utfördes ^{14}C -analyser av ben och träkol. Inför ^{14}C -analyserna vedartsanalyserades träkolet för att ett så lämpligt material som möjligt skulle kunna väljas ut för datering.

Figur 6. Sträckan som kontrollerades invid prästgården Kvarsebo 18:1. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:3 000.

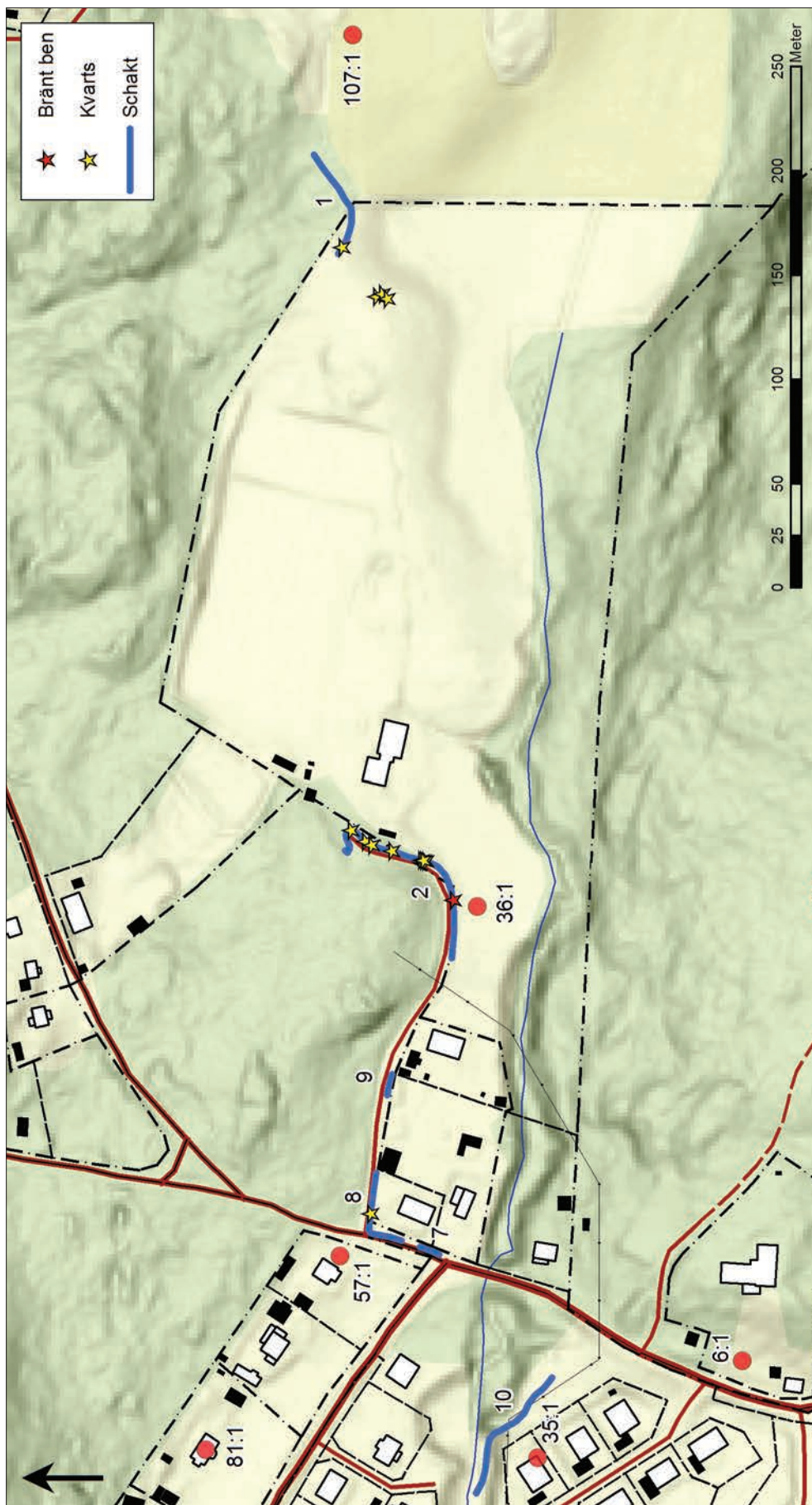
Undersökningsresultat

Sammanlagt grävdes en sträcka på cirka 475 meter fördelad på elva schakt. Samtliga schakt beskrivs närmare i schakttabellen i bilaga 1. Intill de berörda fornlämningarna i och omkring Kvarsebo grävdes sju schakt (figur 6–7) och i området kring Smedskärr grävdes fyra schakt (figur 8).

Kvarsebo

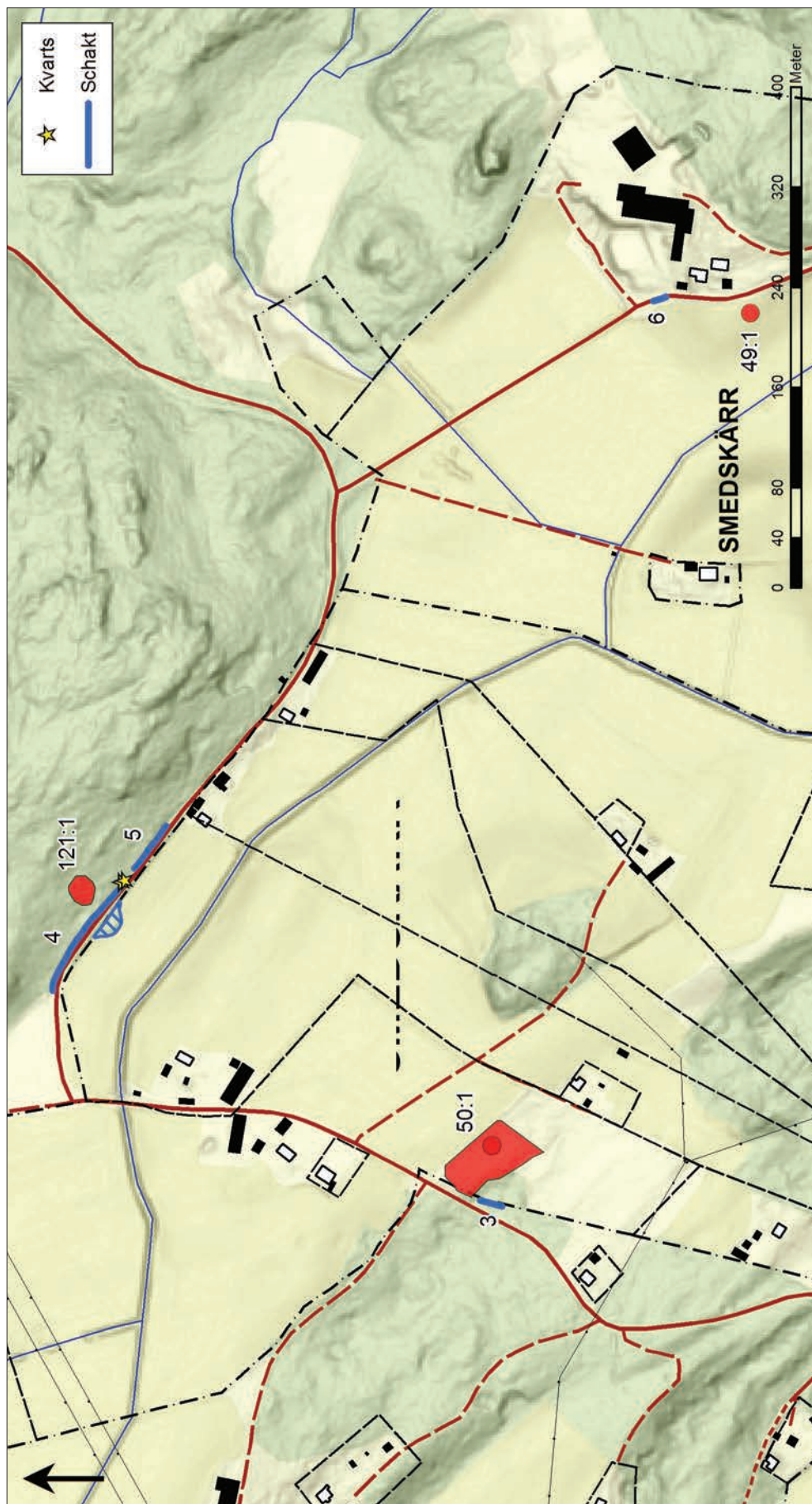
Kvarsebo 35:1

Intill fyndplatsen för stenyxan vid Kvarsebo 35:1 grävdes ett längre schakt på cirka 70 meter (figur 7). Schaktet grävdes delvis i före detta odlingsmark, delvis nere i fåran efter den större å som en gång runnit genom landskapet. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

Figur 7. Schakten som grändes inom och omkring Kvarsebo. Kända fornlämningar i området är markerade med rött. Utdrag ur Fastighetskartan med terrängmodell i bakgrunden. Skala 1:3 000.

Figur 8. Schakten som grändes inom Smedskårr. Kända fornlämningsgr markerade med rött. Utdrag ur Fastighetskartan med terrängmodell i bakgrunden. Skala 1:5 000.

Kvarsebo 57:1 och Kvarsebo 150

Intill Kvarsebo 57:1 grävdes två schakt (schakt 7–8) på 10 respektive 44,5 meter. Undergrunden bestod av brungul sand. I schakt 8 hittades en bit bearbetad kvarts (F1). Fyndet i samband med den sedan tidigare registrerade stenyxan, och uppgiften om förekomsten av ett bearbetat stenmaterial även från intilliggande tomt, talar för att det legat en stenåldersboplats i området.

Läget i den svaga sydslutningen med skyddande höjdrygg i norr är mycket gynnsamt för en boplats. Kvartsfyndet har registrerats som en fyndplats under ett eget fornlämningsnummer – Kvarsebo 150 (figur 10).

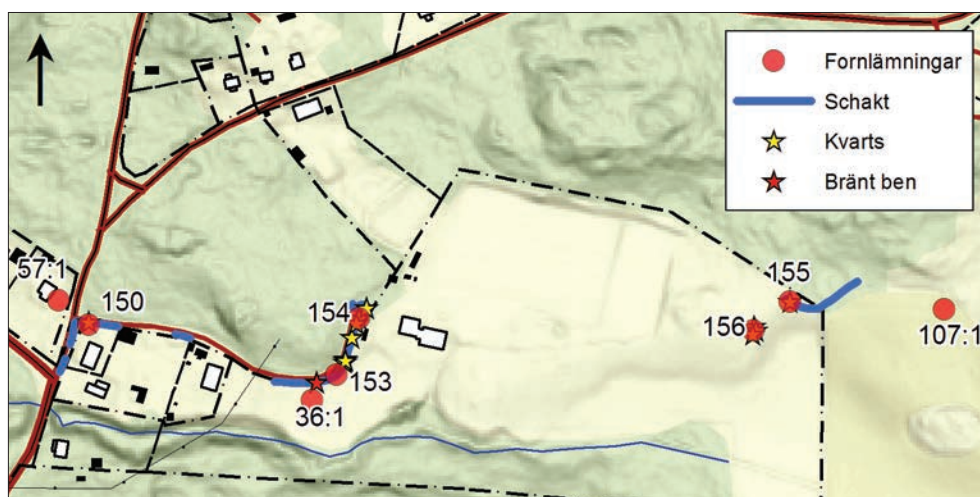
Mellan schakten vid Kvarsebo 57:1 och fyndplatsen för stenyxan Kvarsebo 36:1 efterkontrollerades ett mindre schakt (schakt 9). Undergrunden bestod även där av brungul sand, men inga fynd eller andra lämningar påträffades. Det talar för att de båda boplatslägena är två separata ytor.

Kvarsebo 36:1, Kvarsebo 153 och Kvarsebo 154

Schaktet (schakt 2) grävdes cirka 12 meter norr om fyndplatsen för stenyxan (Kvarsebo 36:1), i anslutning till den grusväg som går där. Området är beläget i en sandig sydslutning, söder och öster om en kraftig höjd med storblockig morän. Söder och sydost om boplatserna finns hagmark (figur 9). I schaktet påträffades nio bitar slagen kvarts samt ett bränt ben (F4–11). Fynden avtog i sydväst, men åt norr och öster syntes inget avslut på fyndspridningen. Tolkningen av platsen är att det rör sig om en stenåldersboplats. Boplatserna har dock inte kunnat avgränsas och antalet fynd ansågs som för få för att registreras som en boplatslämning. Fynden har istället resulterat i två nya fyndplatser – Kvarsebo 153 och Kvarsebo 154 (figur 10). Fyndens tydliga spridning och det utomordentliga läget talar dock för att det sannolikt finns en större stenåldersboplats i området. Till Kvarsebo 153 hör tre bitar bearbetad kvarts och ett bränt ben och till Kvarsebo 154 hör fyra bitar bearbetad kvarts.

Figur 9. Boplatsläget med fyndplatserna Kvarsebo 153 och Kvarsebo 154 invid Kvarsebo 36:1, fyndplatsen för stenyxan. Foto från söder av Josefina Kennebjörk.

Figur 10. Schakten och fynden från schakt 1 och 2 vilka resulterade i fyra nya fornlämningsnummer. Fornlämningarna är markerade med röda punkter. Utdrag ur Fastighetskartan med terrängmodell i bakgrunden. Skala 1:5 000.

Det brända benet från Kvarsebo 153 utgjordes av ett rörben från ett större däggdjur vilket vägde 2,6 gram. Benet daterades genom ^{14}C -analys till 7682 ± 32 BP (Ua-55511), vilket motsvarar 6592–6463 cal BC (95,4%), alltså mellanmesolitikum. Kalibreringen är utförd i OxCal 4.3.2 utifrån kurvan IntCal 13 (Reimer m.fl. 2013). Resultatet av ^{14}C -analysen redovisas i bilaga 4.

Kvarsebo 107:1, Kvarsebo 155 och Kvarsebo 156

Sträckan närmast invid fyndplatsen Kvarsebo 107:1 kontrollerades i efterhand då schaktet stod öppet och marken utmed den lilla arbetsvägen intill åkermarken söktes av efter ytligt liggande fynd. Sträckan där detta arbete utfördes är ej inmätt. Ett längre schakt på 54 meter grävdes cirka 60 meter längre västerut från fyndplatsen (schakt 1). Schaktet grävdes utmed den norra kanten av ett hagmarksområde. Området utgörs av en flackare höjd som sluttar svagt åt söder. Marken består av sandmark och i norr kantas området av ett höjdparti med berg och stora stenblock. Direkt söder om schaktet finns en liten vik in i åsen som schaktet dragits på (figur 10–11). Området utgör ett mycket lämpligt boplatsläge.

I schaktets västra del, ungefär 100 meter från Kvarsebo 107:1, påträffades en anläggning i form av en härdgrop. Anläggningen innehöll mycket rikligt med kol och fyllningen var mörkt gråsvart med ett ljusare sandigare parti i ytan centralt i anläggningen. Anläggningen noterades inte vid grävning i plan utan syntes först i profilen. I profilen upp gick bredden på anläggningen till 0,92 meter och djupet till 0,56 meter. Härdgropens kanter var raka och relativt brant sluttande med en mer spetsig botten. Gropens kanter var beklädda med ett flertal rundade småstenar som inte var skärviga eller skörbrända (figur 12). I gropen hittades elva fynd av bearbetad kvarts (F12–17), varav två var avslag och två utgjordes av splitter. Ett av fynden utgjordes av ett mikrospån. Kvartsen var bearbetad med plattformsteknik.

Mikrospån av typen som påträffades i härdgropen är vanligast under mellanmesolitikum och mer ovanliga under resterande del av mesolitikum. En datering till mellanmesolitikum passar också väl med fyndplatsens läge på nivåer 50 mellan 55 meter över havet. Boplatserna ligger på samma höjdrygg som sträcker sig bort till boplatssområdet med fyndplatserna Kvarsebo 153 och Kvarsebo 154, vilken daterades till mellanmesolitikum.

I härdgropen fanns en stor förkolnad rot samt rikligt med minde kolbitar. Två vedartsanalyser på kol från anläggningen utfördes. Det ena provet togs från den stora roten

och det andra från övrigt träkol. Roten utgjordes av tall och det övriga kolet från anläggningen kom från tall och en (bilaga 3). En del av den stora förkolnade roten valdes ut för ^{14}C -analys, dessvärre med resultatet 229 ± 26 BP (Ua-55510), vilket motsvarar 1641–1803 cal AD (95,4%), alltså efterreformatorisk tid. Kalibreringen är utförd i OxCal 4.3.2 utifrån kurvan IntCal 13 (Reimer m.fl. 2013). Resultatet av ^{14}C -analysen redovisas i bilaga 4. Den förkolnade roten hörde således tyvärr inte till den ursprungliga anläggningen vilket medför att stenåldersboplatsen förblir odaterad. Fynden indikerar dock att boplatsen är mellanmesolitisk.

Figur 11. Den höjds där boplatsen Kvarsebo 155 och fyndplatsen Kvarsebo 156 är belägna samt läget för fyndplatsen 107:1. Fyndplatsen för stenyxan ligger framför ladan i bild. Härdgropen och kvartsfynden påträffades vid grävmaskinen och till vänster om denna. Foto från söder av Josefina Kennebjörk.

Figur 12. Härdgropen som påträffades i schakt 1 inom boplatsen Kvarsebo 155. Foto från norr av Josefina Kennebjörk.

Cirka 30 meter sydväst om anläggningen fanns mindre gropar i hagmarken där den naturliga sanden blottades. I dessa gropar hittades tre fynd av bearbetad kvarts (F18–20). Dessa tre fynd har registrerats som en egen fornlämning i form av en fyndplats – Kvarsebo 156. Hårdgropen med fynden av slagen kvarts har registrerats som en boplats – Kvarsebo 155. Avståndet mellan de båda fyndplatserna överstiger dock 20 meter och därför kan de ej räknas till samma boplats. Det är ändå sannolikt, utifrån fyndens lägesplacering i landskapet, att det rör sig om en och samma större boplats. Huruvida området även hör samman med fyndplatsen 107:1 är dock osäkert även om detta är möjligt.

Kvarsebo 18:1

En sträcka på cirka 35 meter närmast prästgården Kvarsebo 18:1 kontrollerades i efterhand (schakt 11, figur 6). Området lågprioriterades i och med att det låg på ett relativt stort avstånd från prästgårdsbyggnaden och schaktet grävdes i ett område där berggrunden låg mycket grunt eller var synlig ovan mark. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

Smedskärr

Kvarsebo 50:1

Invid torplämningen Kvarsebo 50:1 grävdes ett schakt på cirka 18 meter (schakt 3) – en längre sträcka söder om det markerade fornlämningsområdet. Sträckan utmed fornlämningsområdet kontrollerades i efterhand. Denna sträcka är ej inmätt. Undergrunden i området bestod av sand och rikligt med mycket stora stenblock. Torpet har legat på norrsidan och östra sidan om krönet på en kulle. Idag utgör platsen hagmark. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

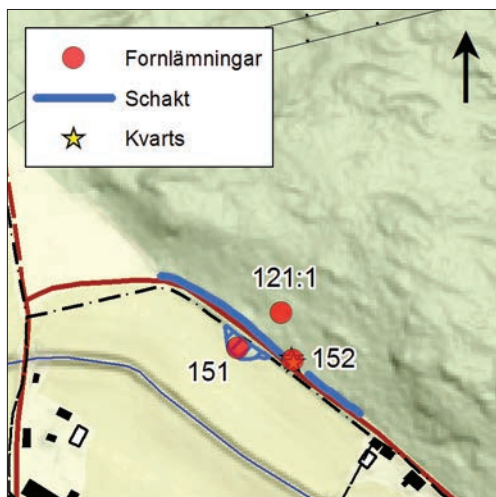
Kvarsebo 49:1

Ett litet schakt på 11 meter grävdes närmast intill Kvarsebo 49:1, fyndplatsen för stenyxan. Den berörda sträckan som skulle grävas var dock placerad närmare 65 meter norr om den aktuella fyndplatsen och chansen att hitta något ansågs liten. Schaktet var dock beläget på den norra sidan av samma svagt förhöjda udde som yxan påträffats vid och udden utgör ett lämpligt läge för en stenåldersboplats. Schaktet innehöll tjocka lager av påförda jordmassor, men i botten sågs naturlig flammigt ljus beige/orangebrun finkornig sand med inslag av silt. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

Kvarsebo 121:1 och Kvarsebo 152

Kvarsebo 121:1 ligger i en brant sydsluttning ett par meter högre upp i terrängen, norr om vägen där elledningen skulle grävas ner. Marken där grusvägen går har gjorts plan genom att delar av sluttningen grävts bort. Utmed den norra kanten av vägen finns även ett dike. Denna utdikning och sänkning av vägen medförde att det schakt som grävdes var beläget långt under den naturliga markytan, på nivåer där undergrundsleran redan var framme. Den sandiga markytan var belägen nästan en meter högre upp. Chansen att hitta fynd i schaktet var därför minimal. En längre sträcka på 143 meter, fördelat på två schakt, undersöktes dock. Inga fynd påträffades. Den övre markytan i dikeskanten söktes ändå av efter att ytligt liggande fynd och två fynd av kvartsavslag hittades (F2–3).

Avståndet till de tidigare hittade fynden vid Kvarsebo 121:1 var dock strax över 30 meter och fynden fick därför registreras som en egen fornlämning i form av fyndplats – Kvarsebo 152 (figur 13). I samband med registreringen i Fornminnesregistret uppmärksammades det att Kvarsebo 121:1, som tidigare klassificerats som boplats, inte uppfyller de krav som idag ställs för denna klassificering. Fynden (en kvartskärna och fyra kvartsavslag) har istället registrerats om som fyndplats. Läget och fyndspridningen indikerar dock tydligt att det finns ett större sammanhängande område med stenålderslämningar i backen.

Figur 13. Schakten och fynden från området strax söder om Kvarsebo 121:1 samt torplämningen vilka resulterade i två nya fornlämningsnummer. Fornlämningarna är markerade med röda punkter. Utdrag ur Fastighetskartan med terrängmodell i bakgrunden. Skala 1:5 000.

Kvarsebo 151

Vid schaktningsövervakningen utmed vägen söder om den tidigare registrerade stenåldersboplatsen Kvarsebo 121:1 noterades en torplämning på den södra sidan av vägen. Torplämningen har fått fornlämningsnummer Kvarsebo 151 och har registrerats som en punkt (figur 13). I figur 5 visas dock hela utbredningen för den tomt runt huset som finns bevarad. En husgrund finns bevarad centralt inom ytan och inom tomten finns flertalet vildvuxna trädgårdsbuskar. Husgrunden är cirka $7,2 \times 3,4$ meter stor och uppbyggd av syllstenar. Huset är orienterat i nordväst-sydöstlig riktning. Invid husgrundens norra långsida låg en trappsten ($1 \times 0,73 \times 0,14$ meter) med rundade hörn. Syllstenarna varierar i storlek mellan cirka 0,4 och 0,6 meter. Husgrunden är idag synlig men mycket övertorvad av högt gräs och småsly. Mitt i husgrunden ligger en stor hög med tegel (figur 14).

Figur 14. De kraftigt övertorvade lämningarna efter husgrunden till torpet Kvarsebo 151. På bilden syns trappstenen till huset samt den tegelhög som låg centralt inom husgrunden. Foto från norr av Josefina Kennebjörk.

Platsen är markerad med en skylt som uppförts av Kvarsebo hembygdsförening. På skylten finns ett fotografi över hur torpet såg ut när det fortfarande stod på platsen (figur 15). På bilden syns två byggnader på tomten, men vid inventeringen noterades bara resterna efter en husgrund (den till vänster på bilden). Det är bara den synliga husgrunden som registrerats som fornlämning men vid en eventuell exploatering bör hela tomten utredas.

Figur 15. Äldre fotografi av torpet Smedskärrestugan fotograferat från sydsydost.

Torpet kallas Smedskärrestugan och 1837 flyttar Abraham Lindqvist och hans hustru Gustafa Andersdotter in i torpet, vilket står att läsa i husförhörslängderna i kyrkoarkivet (Kvarsebo kyrkoarkiv AI:6, s. 107). Torpet uppges ha övergivits omkring 1960. Torpet finns markerat på häradsökonomiska kartan från 1868 (J112-56-8) samt laga skifteskartan från 1875 (LMA 05-KVA-71). Torpet finns inte markerat på ägomättningskarta över Långmäsen nr 1 från 1703 (LMA 05-KVA-3).

Tolkning och utvärdering

Syftet med schaktningsövervakningen var att tillse att fornlämning berördes i så liten mån som möjligt av arbetet och att dokumentera de lämningar som framkom samt om möjligt datera dessa. Arbetet fortlöpte som planerat och de fynd och anläggningar som påträffades dokumenterades och omhändertogs. Schaktningsarbetet resulterade i att flertalet nya lämningar påträffades och vid flera av de sedan tidigare kända boplatserna och fyndplatserna påträffades flera fyndplatser vilka visar på att de ytor som utnyttjats under stenåldern är större än vad som tidigare kunnat anas.

Nya fyndplatser för stenåldersartefakter som registrerats utgörs av Kvarsebo 150 och 152–156. Endast Kvarsebo 155, som representerades av en härdgrop samt flera fynd av bearbetad kvarts, har registrerats som en boplatzlämning, medan de övriga fyndplatserna tolkas som delar av större sammanhängande stenålderslokaler.

Vid boplatsoområdet kring Kvarsebo 153 och i härdgropen inom Kvarsebo 155 påträffades organiskt material som kunde dateras. Kvarsebo 153 daterades till mellanmesolitikum medan kolet från Kvarsebo 155 daterades till historisk tid. Boplatstens läge och fyndförekomst talar dock för att även denna lokal ska dateras till mellanmesolitikum.

Innan fältarbetet utfördes var inte torpet Kvarsebo 151 registrerat som en fornlämning, utan torpet påträffades vid schaktningsarbetet intill stenåldersboplatsen Kvarsebo 121:1. Torpet var dock känt av hembygdsföreningen i Kvarsebo och platsen var utmärkt. Nu är torpet registrerat som en fornlämning. Tomtmarken kring huset har inte tagits upp som fornlämningsområde utan endast den synliga husgrunden har inkluderats. På det äldre fotografiet av torpet finns dock ytterligare ett hus på tomten och rimligen bör hela tomten skyddas och undersökas vid en eventuell framtida exploatering.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

www.fmis.raa.se

Lantmäteriet, historiska kartor

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Rikets allmänna kartverks arkiv

Häradsekonomiska kartan. Akt J112-56-8.

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Smedskärr. Laga skifte 1875. Akt 05-KVA-71

Långmåsen. Ägomätningsskarta 1703. Akt 05-KVA-3.

Lantmäteristyrelsens arkiv

Östankärr nr 1. Geometrisk avmätning 1710. Akt D56–58:1.

Kvarsebo kyrkoarkiv

Husförhörslängder. SE/VALA/00198/A I/6 (1830–1840). Bild 120, s. 107.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM16163
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-10298-16, 2016-12-22
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	11, 14–15 och 30 november 2016
<i>Personal:</i>	Josefina Kennebjörk
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Kvarsebo
<i>Fastighet:</i>	Östkinds häradsallmanning S:1, Kvarsebo 5:4, Östankärr 1:5–6, Laggarmålen 1:1 och Finnkärr 1:1
<i>Fornlämning:</i>	Kvarsebo 35:1, 36:1, 49:1, 57:1, 107:1, 121:1 och 125:1
<i>Fastighetskarta:</i>	65F0JS Kvarsebo
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X594477–596767/Y6501760–6503128
<i>Höjdsystem:</i>	RH2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inget dokumentationsmaterial utöver rapporten.
<i>Fynd:</i>	Fynden F1–20 förvaras i KM:s lokaler i väntan på beslut om fyndfördelning.

Bilaga 1. Schakttabell

Nr	Fornlämning	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar	Fyndnr
1	Kvarsebo 155	54,5	0,75	0,65–0,7	Överst 0,1–0,2 meter mylla av brungrå humös sand och rikligt med trärdötter. Undergrund av ljusgrå grovkornig sand med järnutfällning i östra delen av schaktet. I övriga schaktet bestod undergrunden av flammigt ljus brunbeige och orangebrun sand.	Härdgrop	12–17
2	Kvarsebo 153	106	0,62–0,77	0,8	Överst låg 0,1–0,2 meter mylla och under detta framkom den naturliga undergrunden av brunorange finkornig sand blandat med naturgrus och småsten. Även en del större stenblock (0,3–1 meter) förekom. Mot botten av schaktet övergick lagerföljden till ljus beige finkornig sand med siltinslag. Inget kulturlager identifierades utan fynden påträffades i till synes naturlig sand.		4–11, 21
3	Kvarsebo 50:1	17,7	0,75–1,17	0,77–0,78	Överst 0,12–0,25 meter mylla med humös gråbrun sand. Sedan steril moränmark med ljus brunorange finkornig sand med enslika småstenar samt rikligt med större stenblock (0,3–0,65 meter). På 0,65 meters djup framkom ljus beige finkornig sand.		
4	Kvarsebo 152	103,2	0,6–0,7	0,45–0,63	Nedantför brant sydsluttande moränmark. Överst 0,05–0,1 meter gråstov. Sedan undergrund av ljus beige silt med inslag av lera och bitvis enbart lera. Den östra delen av schaktet grävdes inte lika djupt då det redan gick så djup ner i undergrundsleran.		2–3
5	Kvarsebo 152	42,8	0,7	0,47–0,63	Överst 0,05–0,1 meter gråstov. Sedan undergrund av ljus beige silt med inslag av lera och bitvis enbart lera. Fläckar av mer sandiga partier. Schaktet grävdes enbart ner till max 0,63 meters djup då det ansågs osannolikt att fynd skulle förekomma så långt ner i undergrunden.		
6	Kvarsebo 49:1	10,7	0,6–0,7	0,25–0,68	Schaktet grävdes söder om vägen. Överst låg 0,05–0,1 meter gråstov och sedan kom ett cirka 0,2 meter tjockt påfört lager av ljus brunbeige sandblandat grus. Konstruktionslager för grusvägen. Sedan sågs 0,2–0,35 meter finkornig sand med inslag av silt och småstenar. Lagret hade en mörkgrå färg och innehöll enstaka bitar av tegel. Under detta lager sågs den naturliga undergrunden av flammigt ljus beige och orangebrun finkornig sand med siltinslag.		
7	Kvarsebo 57:1	10	0,55	0,54	Cirka 0,1–0,2 meter gråstov med rikligt med rötter. Under detta kom påförda massor av ljus gråbrun sand blandat med naturgrus hela vägen ner i botten.		
8	Kvarsebo 57:1	44,5	0,56–0,8	0,65–0,75	Schaktet löpte utmed en grusväg i öst–västlig riktning och fram till en korsning med en större asfalterad väg där det svängde av söderut. I den öst–västligt orienterade delen syntes överst 0,3–0,4 meter majjord/mylla av gråbrun ljus humös sand. Under detta framkom undergrunden av brunlig finkornig sand med svagt orange ton. I schaktet utmed den större vägen bestod fyllningen främst av omörda påförda jordmassor av ljus gråbrunt sandblandat grus. Endast i den norra delen av sträckan utmed den större vägen syntes naturlig brunorange gul sand i botten av schaktet. I den södra delen av schaktet hittades en 0,8 x 1,1 meter stor tillhuggen trappsten och invid korsningen där schaktet svängde hittades en huggen mur- eller sylsten.		1
9		10,2	0,7–0,74	0,73	Schaktet efterkontrollerades då det fortfarande stod öppet och jordmassorna som kastats upp söktes av efter uppkastade fynd. Överst sågs 0,2 meter torv och mylla med humös brungrå sand. Sedan kom undergrunden av orangebrungul finkornig sand.		
10	Kvarsebo 35:1	70	0,6–0,78	0,7–0,76	Löpte utmed bäcken. Delvis uppe invid bostadsområdet och delvis nere i den breda bäckfåran. Området intill bostadsområdet bestod av ängsmark och äldre ploglager förekom ner till ett djup på 0,45 meter. Sedan naturlig orangebrun sand som sedan övergick till en mer ljus beigegrå färg. Nere i bäckfåran låg överst 0,1 meter torv med gräs och mossa. Sedan kom myllig brungrå siltig finkornig sand och förekomsten av lera var stor mot mitten av schaktet i svackan. Rikligt med recent avfall.		
11	Kvarsebo 18:1	34,7	–	–	Efterkontrollerat schakt sydväst om prästgården. Inga tecken på kulturlager. Marken bestod av grusig sandmark och berget blottades strax intill schaktet.		

Bilaga 2. Fyndtabell

Fyndnr	Forlämning	Schaktnr	Antal	Vikt (g)	Material	Sakord	Fragmenteringsgrad	Metod	Nodulyta	Anmärkning
1	Kvarsebo 150	8	1	0,8	Kvarits	Avslag	Fragment		Nodulyta	
2	Kvarsebo 152	4	1	0,6	Kvarits	Avslag	Fragment			
3	Kvarsebo 152	4	1	1,6	Kvarits	Avslag	Fragment		Nodulyta	
4	Kvarsebo 153	2	1	20,9	Kvarits	Bearbetat				
5	Kvarsebo 153	2	1	22,2	Kvarits	Avslag	Defekt	BP	Nodulyta	
6	Kvarsebo 153	2	1	13,7	Kvarits	Bearbetat			Nodulyta	
7	Kvarsebo 154	2	1	43,9	Kvarits	Avslag	Fragment	BP		
8	Kvarsebo 154	2	1	16,2	Kvarits	Avslag	Defekt	BP		Markant stötkant.
9	Kvarsebo 154	2	1	6,9	Kvarits	Avslag	Defekt	PF	Nodulyta	
10	Kvarsebo 154	2	1	4,2	Kvarits	Avslag	Fragment			
11	Kvarsebo 154	2	1	116,8	Kvarits	Avslag	Fragment	BP	Nodulyta	
12	Kvarsebo 155	1 (anl. 1)	1	0,4	Kvarits	Spån	Intakt	PF		
13	Kvarsebo 155	1 (anl. 1)	1	2,7	Kvarits	Avslag	Defekt	PF		
14	Kvarsebo 155	1 (anl. 1)	1	34,9	Kvarits	Avslag	Defekt	PF	Nodulyta	
15	Kvarsebo 155	1 (anl. 1)	3	18,8	Kvarits	Bearbetat			Nodulyta	
16	Kvarsebo 155	1 (anl. 1)	3	5,2	Kvarits	Bearbetat				
17	Kvarsebo 155	1 (anl. 1)	2	0,1	Kvarits	Splitter				
18	Kvarsebo 156	Lösfynd	1	16,2	Kvarits	Bearbetat			Nodulyta	
19	Kvarsebo 156	Lösfynd	1	3,8	Kvarits	Avslag	Fragment			
20	Kvarsebo 156	Lösfynd	1	0,1	Kvarits	Avslag	Fragment			
21	Kvarsebo 153	2	1	2,6	Bränt ben	Avfall	Fragment			Rörben. Stort däggdjur. Inget återstående efter ¹⁴ C-analys.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1703

**Vedartsanalyser på material från Östergötland,
Norrköping, Kvarsebo 5:4.**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1703

2017-01-17

Vedartsanalyser på material från Östergötland, Norrköping, Kvarsebo 5:4.

Uppdragsgivare: Josefina Kennebjörk/Stiftelsen Kulturmiljövård

Arbetet omfattar två kolprov från en form av eldningsgrop. Gropen innehöll ett möjligt, förkolnat träföremål (prov 1). Anläggningen förväntas få en datering till mesolitikum.

Proverna innehåller kol från en och tall. Tall kan ge hög egenålder men en bör ge en med tillförlitlig datering.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
1	Prov 1	Grop	0,4g	0,3g 4 bitar	Tall 4 bitar	Tall 52mg	Förkolnat föremål?
1	Prov 2	Grop	68,0g	0,1g 3 bitar	En 1 bit Tall 2 bitar	En 47mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
En	<i>Juniperus communis</i>	2000 år	Anspråklös, gärna soliga växtplatser	Veden seg och motståndskraftig mot röta. Stängselstolpar, kärl	Den aromatiska veden har använts till rökning av kött och fisk. Den höga åldern uppnås bara i undantagsfall.
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråklös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2017-03-23

Josefina Kennebjörk
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av träkol och brända ben från Kvarsebo socken, Norrköpings kommun, Östergötland, KM16163 Kvarsebo elkabel, schakt-övervakning. (p 966)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

Förbehandling av brända ben:

1. 1,5 % NaOCl tillsatt till det rengjorda och krossade benprovet och blandningen fick stå i rumstemperatur i 48 timmar.
2. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten.
3. 1M HAc tillsatt till provet och blandningen i rumstemperatur i 24 timmar.
4. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten och intorkat.
5. Lakning med 6 M HCl och den erhållna CO₂-gasen grafiteras därefter Fe-katalytiskt före acceleratormätningen av ¹⁴C-innehållet.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ VPDB	¹⁴ C age BP
Ua-55510	Schakt 1, Anl. 1, KP 1	-26,0	229 ± 26
Ua-55511	Schakt 2, Fynd 7, Kvarsebo 36:1	-23,5	7 682 ± 32

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Lars Beckel

